

PRZYWRÓCONE ŚWIATU
O PEŁNEJ EDYCJI WIERSZY NAPISANYCH W LATACH 1917-1927
PRZEZ MARIĘ KOMORNICKĄ (1876-1949), OPUBLIKOWANYCH W ROKU 2023¹

Violetta Machnicka
viola.machnicka@wp.pl
IKRiBL

Streszczenie: Tekst stanowi opis procesu powstawania i opracowania edytorskiego *Xięgi poezji idyllicznej* Marii Komornickiej. Edycję opublikowaną w roku 2023 przygotowała Barbara Stelingowska. Ważnym motywem są ustalenia biograficzne, związane z określeniem formalnym (płciowym) twórcy opublikowanych wierszy oraz zasadność „przywracania światu” autorów i dzieł zapomnianych lub nigdy niewydanych.

Słowa kluczowe: Maria Komornicka, Piotr Odmieniec Włast, Barbara Stelingowska, Młoda Polska, poezja, literatura, edycja

RESTORE TO THE WORLD
ABOUT THE FULL EDITION OF POEMS WRITTEN IN THE YEARS 1917-1927
BY MARIA KOMORNICKA (1876-1949), PUBLISHED IN 2023

Summary: The text is a description of the process of creating and editing the *Xięgi poezji idyllicznej* by Maria Komornicka. The edition published in 2023 was prepared by Barbara Stelingowska. An important motif is biographical findings related to the formal (gender) identification of the author of published poems and the validity of „restoring to the world” authors and works that have been forgotten or never published.

Keywords: Maria Komornicka, Piotr Odmieniec Włast, Barbara Stelingowska, Young Poland, poetry, literature, editing

Nasz mętny świat pełny zgrzytów
I jego bagniste wiry
Nie budzą strun mojej liry,
Nie znają mych natchnień szczytów
Ich złoto – śniadych przedświtów.
[...]

¹ Recenzja: Maria Komornicka, *Xięga poezji idyllicznej*, opracowanie naukowe rękopisu, aparat krytyczny i posłowie Barbara Stelingowska, Fundusz Lokalny Masywu Śnieżka, Warszawa 2023, ss. 550. ISBN 978-83-955303-1-9.

Gdy oczy wbiwszy w Niebiosą
Konam, wyteżywszy słuchy,
Rajskie zlatują się Duchy
I śpiewna z Gwiazd spada rosa –
I to mych natchnień niebiosą.

„Czego nie widzi źrenica
I czego nie słyszy ucho”
I co się nie śniło Duchom...
To moich natchnień ziemica,
To świat Piękności dziedzica².

(Komornicka M., 2023: 9)

Są wiersze pisane do szuflady i wiersze pisane dla świata. Są takie, które raz zawitawszy w świecie, już tam pozostają i regularnie goszczą w rozmaitych antologiach, wydaniach zbiorowych, podręcznikach. Bywają również utwory, które na moment jedynie wychodzą do czytelnika, potrafią go zachwycić, wzruszyć, rozbawić, lecz po krótkiej chwili zostają zapomniane i obrastają przez lata i dekady kurzem na półkach bibliotek prywatnych i publicznych, w archiwach małych i dużych. A jednak warto odwiedzać byty książkowe pozornie nieistniejące, poświęcić im uważne spojrzenie, wydobyć na światło dzienne rękopisy, „ożywić” autora, przywrócić ducha epoki, dostrzec mądrość wciąż aktualnych treści i nieprzemijające piękno w języku ukryte.

Tak właśnie czyni literaturoznawca z Uniwersytetu w Siedlcach, doktor Barbara Stelingowska, która sukcesywnie i wnikliwie opracowuje edytorsko i publikuje kolejne tomy poezji Marii Komornickiej. Rok 2023 zaowocował wydaniem całości dorobku poetyckiego wymienionej autorki z lat 1917-1927, tworzącego zamknięty cykl, w postaci solidnie wydanej *Xięgi poezji idyllicznej*, obejmującej 550 stron tekstu – łącznie z *Posłowiem* (s. 533-539), *Bibliografią* (wybór, s. 540-541), *Spisem skrótów* (s. 542-543) i *Spisem treści* (s. 544-550), gdzie zamieszczono 259 ponumerowanych tytułów³. Na szczególną uwagę zasługują skrupulatnie dopracowane, bogate informacyjnie przypisy dolne – łącznie 853. Książka wydana na ozdobnym papierze écru, w twardej, finezyjnej artystycznie okładce. Zdobí ją 12 kolorowych reprodukcji obrazów Katarzyny Komornickiej-Zawieruchy⁴ – w tonacji błękitnej, niebieskiej, granatowej i białej.

² Fragment wiersza *Przedmowa*.

³ W roku 2011 osobno zostały wydane wszystkie wiersze obcojęzyczne, wchodzące w skład tomu z roku 2023 (Piotr Odmieniec Włast (Maryja Komornicka), 2011, *Xięga poezji idyllicznej. Rzeczy francuskie*, oprac. B. Stelingowska, przeł. J. Majewska, przekład przejrzał K. A. Jeżewski, Dom Wydawniczy tCHu, Warszawa).

⁴ Daleka kuzynka po mieczu Marii Komornickiej. Zob. galerię obrazów artystki: www.kata.rzynazawierucha.com

Xsięga została sporządzona na podstawie rękopisu⁵:

Rękopis *W Grabowie podczas wojny. Xsięga poezji idyllicznej* oznaczony sygnaturą 364 znajduje się w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, na Rynku Starego Miasta w Warszawie. W Bibliotece Narodowej dostępny jest mikrofilm (sygn. nr 75068) sporządzony 29 kwietnia 1992 roku, z którego wynika, że *Xsięga* została zakupiona od Zofii Dernałowicz w 1982 roku. Rękopis przetrwał wojenną zawieruchę w stanie nienaruszonym i zgodnie z wolą autorki przechowywany był w parafii grabowieckiej (na stronie tytułowej widnieje pieczęć księdza Władysława Kucharczaka), później zaś u siostry Anieli Komornickiej, która zapisała na marginesie informacje uzupełniające (Stelingowska B. 2023 a: 534).

W *Posłowniu* uwzględnione są również szczegółowe dane o czasie powstawania rękopisu, jego zawartości oraz wyglądzie:

Tom powstawał w latach 1917-1927. Dzieło składa się z 498 ponumerowanych stron, lecz w wyniku błędnego podwójnego liczbowania stron 324-325 zakończone kartą o numerze 496. Czystopis formatu 30,5 x 22,5 cm oprawiony jest w ciemnoróżowe płótno, znacznie zniszczone na grzbiecie. Prawdopodobnie w roku 1929, bo taka data widnieje na pierwszej stronie, został przepisany przez autorkę w całości, bez skreśleń i uzupełnień. Spis treści podpisał WŁAST z datą 4 października 1927 roku. W późniejszych latach dołączono 12-stronicowy *Spis rzeczy*, sporządzony w kolejności alfabetycznej wraz z numeracją stron, przygotowany prawdopodobnie przez Anielę Komornicką. Wiersze wchodzące w skład poszczególnych cykli włączone są w ogólną numerację bez oddzielnego wyodrębnienia paginacji. Strony 498, 500, 502, 504 i 506 są puste. Obok wierszy napisanych w języku polskim znajduje się kilkanaście utworów w języku francuskim oraz wtrącenia niemieckie i rosyjskie.

Dzieło rozpoczyna lapidarnie sformułowana dedykacja skierowana do Anny z Dunin-Wąsowicz Komornickiej⁶: „Niniejszy exemplarz poświęcam Mamie. Autor”. W trosce o swoje poezje Maria przekazuje je rodzinnej parafii w Grabowie nad Pilicą, wyrażając nadzieję, że będą w niej bezpieczne: „W tych czasach tak enigmatycznych, powierzając go czcigodnemu Duchowieństwu Katolickiemu, w osobie Archiwum Parafii Grabów n. Pilicą, czynię to w nadziei, że się z nią połączy. Autor” (Stelingowska B., 2023 a: 534-535).

Kim właściwie był „Autor” *Xięgi poezji idyllicznej*? Marią Komornicką czy Piotrem Odmieńcem Włastem? Kobieta czy mężczyzną? To dylemat, który do dziś wzbudza dyskusje, kontrowersje i wątpliwości – inspiruje do swoistych interpretacji.

Maria Jakubina Komornicka (poetka, prozaik, krytyk literacki), córka Augustyna Komornickiego i Anny z Dunin-Wąsowiczów, przyszła na świat 25 lipca 1876

⁵ Ze względu na zły stan techniczny rękopis nie jest już udostępniany czytelnikom.

⁶ Anna Komornicka zmarła w 1928 roku.

roku w Grabowie nad Pilicą⁷ 7 km na południe od miejscowości Warka i rzeki Pilica. Miała sześcioro rodzeństwa, wychowała się w ziemiańskiej rodzinie i odebrała staranne wykształcenie – również w Warszawie, m.in. u Piotra Chmielowskiego. Wybrała się też na studia do Anglii, czego efektem jest ironiczna publikacja *Raj młodości. Wspomnienia z Cambridge* („Przegląd Pedagogiczny” 1896). Wcześniej, gdy miała 16 lat, wydała debiutanckie opowiadania w „Gazecie Warszawskiej” (*Z życia nędzarza, Staszka*, 1892), rok później ukazało się tam opowiadanie *Rozłłka*. W roku 1894 opublikowała tomik *Szkice* (4 opowiadania). Wspólnie z Wacławem Nałkowskim i Cezarym Jellentą przygotowała książkę zbiorową pt. *Forpoczy* (1895), gdzie pisała o społeczeństwie niepotrafiącym zrozumieć „odstępców” i „nadwzrocznych artystów”, dzięki którym może nastąpić przełom w pojmowaniu człowieka⁸. Następnie ukazały się *Baśnie. Psalmodie* (1900) stylizowane na język biblijny, z postacią ojca tyrana, oraz *Czarne płomienie* (1901) i nieukończony utwór *Halszka. Powieść współczesna* (1901). W numerze 5. „Chimery” z roku 1902 ujrzały światło dzienne *Biesy* – „spowiedź młodości”, proza poetycka tworzona od listopada 1901 do marca 1902 roku:

[*Biesy*] to niezwykle utwór, będący swego rodzaju „spowiedzią” z dotychczasowego życia 25-letniej autorki, który jest porażającym zapisem procesu wiwisekcji i samoobserwacji podmiotu wyobcowanego z gromady i bezskutecznie poszukującego swego prawdziwego Ja. To jedna z najbardziej tragicznych i wstrząsających narracji doświadczenia obcości, inności i wykluczenia. Zarówno wyprawy w głąb, ku mrocznej i pożądlivej sferze psychiki, jak i próby nawiązania kontaktu z rzeczywistością rozgrywającą się w uczuciowych krajobrazach przesyconych niespełnieniem, cierpieniem, wstrętem i samozniszczeniem. W poetycko wyszukanych obrazach dominuje negatywna, wręcz agresywna metaforyka, spiętrzająca i rozpleniająca sensory, powodująca komunikacyjną dystrofię i interpretacyjną wieloznaczność (Matuszek G., 2018: 102-103).

Maria Komornicka publikowała recenzje i artykuły w „Gazecie Warszawskiej”, „Głosie”, „Strumieniu” i w krakowskim „Życiu”.

Wyszła za mąż 23 czerwca 1898 roku. Niestety, burzliwe małżeństwo z poetą Janem Lemańskim (1866-1933)⁹, „wielkim przyjacielem dzieci, dziwakiem i czarodziejem, samotnikiem i milczkiem” (Irena Lorentowicz) dwa lata później uległo formalnej separacji. Maria doświadczała co najmniej kilku załamań nerwowych – pierwsze zdarzyło się w 1903 roku w Paryżu, następne i przełomowe w lipcu 1907 roku. Wówczas to w poznańskim hotelu „Bazar” poetka uznała, że jest mężczyzną, spaliła kobiece

⁷ *Grabów nad Pilicą* tworzy 3-częściową nazwę własną miasta położonego w województwie mazowieckim, w powiecie grójeckim.

⁸ Iwona Stefaniak, *Jawa i sen. Maria Komornicka w 60. rocznicę śmierci*, <https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komornicka2009.html> - 29.10.2023.

⁹ Jan Lemański był redaktorem 2-tomowej książki *Satyra polska*, wydanej w 1914 roku. Stworzył nowy typ bajki obyczajowej – satyryczno-kpiarskiej, w pewnym sensie był prekursorem „Zielonego Balonika” (Lemański J., 1914).

ubrania, przywdziała męski strój i przybrała nowe nazwisko: Piotr Odmieniec Włast¹⁰ (P.O.W.). Nie pomogło leczenie w szpitalach i zakładach psychiatrycznych, wiążące się z odosobnieniem i odrzuceniem społecznym wrażliwego człowieka, skazanego na duchową samotność i trudne warunki egzystencjalne. Po wybuchu Wielkiej Wojny zamieszkała w rodzinnym majątku w Grabowie.

Przydomek „Odmieniec” Maria prawdopodobnie nadała sama sobie, akceptując tym samym własną odmienność płciową. Być może została tak nazwana przez innych. Po raz pierwszy posłużyła się nim w *Biesach*. Jako wtrącone „nazwisko” pojawia się on również w korespondencji z 1913 roku. Pod koniec życia ponownie używała formy żeńskiej i pierwotnego imienia (Stelingowska B., 2023 a: 533). Doktor Barbara Stelingowska przypisała autorstwo *Xięgi poezji idyllicznej* przede wszystkim Marii Komornickiej (mimo że w wierszach są formy rodzajowe wyłącznie męskie), a swój punkt widzenia wyjaśnia m.in. w wywiadzie udzielonym dla „Biuletynu Polonistycznego”¹¹ w związku z wydaniem *Xięgi* oraz dyskusją toczoną podczas Światowego Kongresu Polonistów 2023¹²:

Nadrzędnym celem opublikowanej edycji było przybliżenie ciekawego, nieznanego i dotychczas mało zgłębianego dorobku Marii Komornickiej. Od dwudziestu siedmiu lat, od chwili publikacji *Utworów poetyckich prozą i wierszem* w opracowaniu Marii Podrazy-Kwiatkowskiej z 1996 roku, nie pojawiło się żadne wydanie dzieł Komornickiej o charakterze naukowym, zwłaszcza w kontekście rosnącego zainteresowania osobą poetki w ostatnich latach. [...] Literalnie autorem *Xięgi poezji idyllicznej* widocznym na stronie tytułowej manuskryptu jest PIOTR ODMIENIEC WŁAST (zapis autorski drukowanymi literami), natomiast tuż poniżej w nawiasie i cudzysłowie dopisała Marya Komornicka, co pozostawia pole do interpretacyjnych spekulacji. Jeśli PIOTR ODMIENIEC WŁAST jest wymieniony drukowanymi literami jako autor *Xięgi*, dlaczego w nawiasie znajduje się nazwisko, którego poetka używała w „okresie żeńskim”? Czy fakt, że jest to nazwisko zapisane w cudzysłowie oznacza, że traktowane jest jako jej literacki pseudonim? A może ma ono na celu utrzymanie świadomości, zarówno u poetki, jak i u czytelników, że Włast-Komornicka to ta sama osoba? [...] Nie ulega jednak wątpliwości, że rzeczywistą autorką dzieła jest Maria Komornicka, której fikcyjnym *alter ego* był Piotr Odmieniec Włast. Fakt, że identyfikując się już jako Piotr, uległa pokusie dodania do strony tytułowej faktycznego nazwiska może świadczyć o tym, że w pełni zdawała sobie sprawę z tego, iż jej męskie *alter ego* nie jest szerzej znane i wydanie dzieła jedynie pod męskim przydomkiem nie przyniesie jej oczekiwanej satysfakcji i uznania. W toku opracowywania edycji na okładce

¹⁰ Piotr Włostowic – legendarny założyciel rodu Duninów, możnowładca.

¹¹ „Komornicka nie pozwoli o sobie zapomnieć”. *O Xiedze poezji idyllicznej rozmawiamy z Dr Barbarą Stelingowską*, „Biuletyn Polonistyczny”, 27.09.2023. Rozmowę przeprowadził Piotr Bordzoł <https://biuletynpolonistyczny.pl/pl/articles/komornicka-nie-pozwoli-o-sobie-zapomniec-o-xiedze-poezji-idyllicznej-rozmawiamy-z-dr-barbara-stelingowska,298/details?fclid=IwAR1fjpNshv6atvfqVQRcug0VfyfTR2zimCffPq1VpqLfHijgd7AC4gg9q3k> – dostęp 29.10. 2023.

¹² Światowy Kongres Polonistów odbył się w dniach 12-14 lipca 2023 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim. Doktor Barbara Stelingowska wygłosiła referat nt. *Wokół edycji „Xięgi poezji idyllicznej” Marii Komornickiej*.

Xięgi pojawiło się zatem nazwisko autorki rzeczywistej, co pozwala na zachowanie spójności z jej pozostałym dorobkiem sygnowanym w indeksach, katalogach i kartach bibliotecznych. Uznając intencje i wolę autorki, pierwsze strony edycji zachowują oryginalną treść i układ rękopisu. [...] Współcześnie często przywołuje się Komornicką w kontekście transseksualizmu, odmienności i inności, jako przeciwieństwo heteronormatywności. Nie wchodząc w polemikę dotyczącą zdrowia psychicznego i psychofizycznego stanu poetki (*epitety „chorych” i „zdrowych” zostawmy higienie specjalnej* – jak sama pisała), istotnym podkreśleniem jest fakt, że Maria Komornicka nie przeszła fizycznej operacji zmiany płci, nie identyfikowała się jako homoseksualistka, transseksualistka ani osoba niebinarna. W tej kwestii nie ma żadnych wątpliwości. Transformacja, o której mówi się w odniesieniu do jej osoby jest zazwyczaj rozważana na poziomie psychicznym, duchowym i mentalnym. Proszę również pamiętać, że poetka nie posługiwała się formą męską do końca swojego życia. Korespondencja z siostrą Anielą Komornicką i przyjaciółką Zofią Villaume-Zahrtową potwierdza, że podpisywała się imieniem: Maria, Maria K.L. (Komornicka-Lemańska), Maria Komornicka-Lemańska (P.O.Włast. = Piotr Odmieniec Włast), Marii Kom, Marii z K. L., a to wyraźnie przemawia za tym, co już wcześniej zostało powiedziane. [...] Myślę, że czytelnika w dalszym ciągu bardziej interesuje tragiczne, bolesne i nietuzinkowe życie poetki niż jej twórczość. Z uwagą słuchamy o skandalu na krakowskich Plantach, separacji z Janem Lemańskim, chorobie psychicznej, domach opieki, przemianie w Piotra Własta. Zastanawiam się, jak długo jeszcze będziemy patrzyli na Komornicką przez pryzmat zaimków: On/Ona? Nie ukrywam, że początkowo i ja wpadłam w pułapkę biograficzną, ale bardzo szybko zdałam sobie sprawę, że Komornicka niezależnie od tego, czy pisała jako Maria czy Włast, była przede wszystkim poetką. I rodzaj w tym momencie absolutnie nie ma znaczenia. Gdyby nie jej załamanie psychiczne, każdy z nas myślałby, że Włast to pseudonim poetki, bo przecież takim się posługiwała, podpisując swoje utwory. [...] Osoba Marii Komornickiej wzbudza ogromne emocje, niestety ubolewam bardzo nad tym, że nie są to emocje związane z jej twórczością, lecz dotyczą one zazwyczaj jedynie jej tragicznej biografii. A że poetka nie miała spokojnego życia, nie dziwi, że jej postać wzbudza duże zainteresowanie. Nie od dziś wiadomo, że lepiej „sprzedaje się” sensacja i nietuzinkowość niż zwyczajność. Komornicka napisała kiedyś takie zdanie: „nikt mnie nie zna: czy nie dlatego, że trudno znać to, czego jeszcze nie ma?” (*Z księgi mądrości tymczasowej*). Warto pochylić się nad tym zdaniem i nie wydawać zbyt szybko sądów wyrokujących i oceniających innych, widzianych jedynie z naszej perspektywy. Istotne jest, abyśmy byli otwarci na różnorodność tożsamości i doświadczeń rozmaitych ludzi, ale nie szafujmy osobą poetki na wyrost i bez pogłębionej znajomości skomplikowanego i niedającego się ująć w proste ramy życia autorki. Doradzam bycie ostrożnym, kierowanie się naukową rzetelnością bazującą na faktach, a nie na prywatnych domniemaniach i przypuszczeniach. Cenna jest dla mnie myśl profesor Marii Podrazy-Kwiatkowskiej, że Komornicka pragnęła wyjścia poza płęć, nieutożsamiania się z żadną z nich (ani męską, ani żeńską), ponieważ pragnęła uznania siebie jako Człowieka, a to już zdecydowanie co innego!

Projekt edycji *Xięgi* został zrealizowany dzięki wsparciu rodziny Marii. Doktor Stelingowska opowiada, jak doszło do spotkania przez nią rodziny Komornickich i w jaki sposób potoczyły się prace nad edycją dzieła życia poetki zmarłej 74 lata temu:

Pewnego dnia, który miał odmienić moje życie (śmiech), Katarzyna Komornicka-Zawierucha napisała do mnie w prywatnej wiadomości na Facebooku. Kasia jest krakowską malarzką, autorką obrazów, które znajdują się w obecnej edycji oraz we wcześniejszych moich monografiach poświęconych analizie i interpretacji twórczości poetki. Chcę też podkreślić, że wspólnie z synem Maciejem zaprojektowała piękną okładkę do *Xięgi*. Kasia skontaktowała się ze mną pytając, czy zajmuję się twórczością Marii i od tego momentu zaczęłyśmy rozmawiać, lepiej się poznawać, widywać przy okazji różnych jej wystaw i wernisaży. W 2020 roku Katarzyna proponowała mi spotkanie z Rodem Komornickich, ale zjazd z powodu pandemii koronawirusa został przełożony na rok ubiegły. [...] przyjąłam tę wiadomość z ulgą, ponieważ myśl o spotkaniu z rodziną Marii była dla mnie niezwykle stresująca. Zastanawiam się: cóż ja im powiem o ich dalekiej kuzynce? Przecież oni z pewnością wiedzą więcej ode mnie! Dzisiaj myślę, że w tamtym momencie nie byłam jeszcze gotowa na to spotkanie. Los chciał, że w 2022 spotkanie się odbyło i to w miejscu absolutnie do tego odpowiednim, bo w Grabowie, w szkole podstawowej, która została postawiona w miejscu dawnego majątku Komornickich. To właśnie tam, przez dziesięć lat – od 1917 do 1927 roku – Maria mieszkała i pisała *Xięgę*. To było naprawdę idealne miejsce! W opowieść o poetce włożyłam wszystkie swoje siły, a to zaowocowało podjęciem przez rodzinę starań o sfinansowanie wydania *Xięgi poezji idyllicznej*¹³.

Xięga jest niewątpliwie zwieńczeniem wnikliwych i wieloletnich wysiłków badawczych i edytorskich badaczki, która uważa, iż Komornicka nieustannie do niej powracała i powraca, że nie pozwala o sobie zapomnieć, że są sobie przeznaczone:

O Marii Komornickiej dowiedziałam się podczas poszukiwań tematu dysertacji doktorskiej. Proszę mi wierzyć, że niejednokrotnie miałam ochotę zrezygnować z badań naukowych związanych z twórczością młodopolskiej poetki, ale Komornicka nieustannie do mnie przemawiała i jak zauważył Pan w e-mailu – „Komornicka nie pozwoli o sobie zapomnieć” [...]. Nad edycją pracowałam od ponad dwudziestu lat. Najpierw było żmudne przepisywanie rękopisu i godziny spędzone nad mikrofilmem, potem proces opracowywania, wydawania częściowe (książka doktorska, wspomniane „rzeczy francuskie” czy dwie monografie). W międzyczasie składałam granty i poszukiwałam funduszy na wydanie dzieł wszystkich (nieudane) itp. Mimo wielu prób zmiany kierunku moich zainteresowań, zawsze wiedziałam, że zakończę ten rozdział mojej pracy naukowej dopiero po wydaniu edycji, która stanowi zwieńczenie moich wieloletnich wysiłków¹⁴.

W ostatnim czasie doktor Stelingowska opracowała i opublikowała wnikliwą, wieloaspektową notę edytorską-tekstologiczną do *Xięgi* (Stelingowska 2023 b). Badaczka dostrzega uzasadnioną potrzebę opublikowania całości dorobku pisarskiego Komornickiej, który w znacznej mierze pozostaje nadal w rękopisach i wymaga kolejnych lat mrówczej dociekliwości:

¹³ „Komornicka nie pozwoli o sobie zapomnieć” – wywiad, tamże.

¹⁴ Tamże.

Edycja wszystkich zebranych pism Marii Komornickiej jest nie tylko potrzebna, ale wręcz konieczna. W obliczu upływającego czasu, który prowadzi do zacierania śladów i blaknięcia rękopisów, nawet narzędzia edytorstwa cyfrowego mogą w niedalekiej przyszłości okazać się niewystarczające do dokładnego przywrócenia *opus Vita* pisarki. Zgodnie z informacjami zawartymi w katalogu rękopisów Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie wiadomo, że pozostaje jeszcze do opublikowania niedokończona *Halszka czy Doña Rosa (Mit z XIX wieku)*, warta przypomnienia jest *Niebografia. Prospekt nowej nauki* opublikowana niegdyś w warszawskim czasopiśmie „Ogród” z 1988 roku. Warto szczegółowego opracowania są notatki krytyczno-refleksyjne o literaturze, sztuce i na różne tematy jak: *Aforyzmy matrymonialne* dedykowane siostrze Elżbiecie z Komornickich Mrozowskiej, *Aforyzmy o kobiecie*, *Czarny korzonek...*, *Czułość uszu*, *Dyskusje z Upaniszad*, *Jak rozkochać Polaków w Polsce*, *Orzeł Biały*, *Najpiękniejsza suknia* oraz wiele innych pisane w Grabowie około 1930 roku. Dostępne są również dwa cykle notatek krytyczno-refleksyjnych na przykładowe tematy, jak: *Postęp jako poprawa*, *Tajloryzm*, *O niegrzeszeniu*, *Może kabałę?*, *Obrońcy czystej nauki* i inne, w większości napisane w języku francuskim¹⁵.

Komornicka należy do najwybitniejszych poetek przełomu Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego – obok Kazimierzy Zawistowskiej, Bronisławy Ostrowskiej, Maryli Wolskiej. Publikacja *Xięgi poezji idyllicznej*, stworzonej przez utalentowaną poetkę i jednocześnie chorą psychicznie kobietę, wydobywa z zapomnienia autorkę i jej twórczość, która jest bezcennym materiałem do prowadzenia kolejnych badań – biograficznych, literaturoznawczych, językoznawczych oraz innych – zgodnie z proroczymi słowami Edwarda Bonieckiego, autora między innymi monografii *Modernistyczny dramat ciała. Maria Komornicka* (Boniecki 1998) oraz zbiorowego wydania *Listów* (Boniecki 2011) „Dziadzia Piotra”¹⁶:

Komornicka wygrywa po śmierci [...] Od Komornickiej z pewnością można się jeszcze wiele nauczyć¹⁷.

Ostatnie lata życia Maria Komornicka spędziła w dzisiejszym ośrodku o nazwie Zgromadzenie Zakonne Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w podwarszawskim Iza-belinie przy ulicy Henryka Siemiradzkiego 19. Jak na ironię losu zmarła w Dniu Ko-

¹⁵ Tamże.

¹⁶ W roku 1914 „brat Jan przywiózł Marię do rodzinnego Grabowa. W męskim stroju, z krótko ostrzyżonymi włosami, z dziwacznymi przyzwyczajeniami wywoływała kontrowersje. „Dziadzio Piotr” żył obok rodziny i oddawał się pracy twórczej, ćwiczeniom fizycznym i spacerom po parku. Źródłem natchnienia stała się dla niego przyroda małej miejscowości, ale także pożoga wojenna”, zob. Iwona Stefaniak, *Jawa i sen. Maria Komornicka w 60. rocznicę śmierci*, <https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komornicka2009.html> – dostęp 29.10.2023.

¹⁷ Cytuję za: Iwona Stefaniak, *Jawa i sen. Maria Komornicka w 60. rocznicę śmierci*, <https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komornicka2009.html> – dostęp 29.10.2023.

biet, 8 marca 1949 roku. Spoczywa na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w grobowcu rodzinnym (kwatery B/20, 7/22) – jako **Maria Komornicka-Lemańska i poetka „Piotr Włost”** z cytatem z wiersza pt. *Dziękczynienie*, opublikowanym w 1901 roku:

Dałeś mi dziwną duszę i dziwne ciało
bym się radowała szczęściem tajemniczym
(Komornicka M., 1901)

W 60. rocznicę śmierci poetki, 8 marca 2009 roku, w Grabowie nad Pilicą został odsłonięty pomnik¹⁸ przedstawiający kobietę, podpisany *Maria Komornicka*. Dom Kultury im. Bogusława Klimczuka w Kozienicach organizuje coroczny Ogólnopolski Konkurs Literacki im. Marii Komornickiej. W 2016 roku ukazała się ciekawie ujęta, fabularyzowana biografia Marii Komornickiej autorstwa Brygidy Helbig¹⁹ – *Inna od siebie* (Helbig B., 2016).

Wydanie *Xięgi poezji idyllicznej*²⁰ w opracowaniu doktor Barbary Stelingowskiej to kolejny dowód na to, że nietuzinkowego człowieka i jego wartościowe dzieła obowiązkowo należy **przywracać światu**²¹.

LITERATURA

Komornicka, M., 2023, *Xięga poezji idyllicznej*, opracowanie naukowe rękopisu, aparat krytyczny i posłowie B. Stelingowska, Warszawa, Fundusz Lokalny Masywu Śnieżka, ss. 550.

¹⁸ Pomnik zaprojektował Tomasz Górnicki – student IV roku rzeźby warszawskiej ASP w pracowni prof. Janusza Pastwy. Pomnik z brązu został odlany przez Piotra Piszczkiewicza w Podłężu pod Krakowem, <https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komorpom.html> – dostęp 29.10.2023.

¹⁹ Brigitta Helbig-Mischewski.

²⁰ Pierwsze spotkanie promujące *Xięgę poezji idyllicznej* Marii Komornickiej odbyło się 5 czerwca 2023 roku w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Siedlcach. Radio Kraków Kultura w ramach cyklu „Dobre Książki” 19 grudnia 2023 roku wyemitowało wywiad o *Xiędze* z dr Barbarą Stelingowską, przeprowadzony przez Jolantę Drużyńską (<https://radiokrakowkultura.pl/podcasty/xiega-poezji-idyllicznej?fbclid=IwAR3IYILwL1r8cqVdHQnHpq4pq4kkZj6PEbg0DizP8tLGaUO2-1QcEyMZv7s> – 4.01.2024).

²¹ Najnowsza książka Barbary Stelingowskiej „przywraca światu” 5 kolejnych poetek: Józefa Jaxa-Bąkowska, pseud. Szczęsna (1861-1933), Idalia (Ida) Pilecka (1863-1917), Janina Górńska (1876-1926), Maria Markowska, pseud. Kruk (1880-1939), Stanisława Pruszyńska, pseud. Sława (1888-1945) (Stelingowska B., 2023 c). **Barbara Stelingowska** – polonistka, doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, adiunkt w Instytucie Językoznawstwa i Literaturoznawstwa Uniwersytetu w Siedlcach. Zainteresowania naukowe skupia wokół literatury polskiej i światowej przełomu XIX i XX wieku. W badaniach podejmuje m.in. tematy inności, tożsamości, kobiecości/męskości; interesuje się również obszarem epistolograficznym i biograficznym. Autorka książek poświęconych modernistycznej twórczości kobiecej, w tym Marii Komornickiej, a także opracowań dzieł poetki: *Xięga poezji idyllicznej. Rzeczy francuskie* (2011); *Poezja „idylliczna” Marii Komornickiej. Szkic interpretacyjny*, tom I (2017), *Poezja „idylliczna” Marii Komornickiej. Dialog, idylla, romans* tom II (2019) oraz *Xięga poezji idyllicznej* (2023) i „*Xięga poezji idyllicznej” Marii Komornickiej. Nota edytorsko-tekstologiczna* (2023). Najnowsza monografia naukowa dr Stelingowskiej to *Zapomniane młodopolanki. Wokół nieznanej liryki kobiecej* (2023).

- Boniecki E., 1998, *Modernistyczny dramat ciała. Maria Komornicka*, Warszawa, Wydawnictwo IBL PAN.
- Helbig B., 2016, *Inna od siebie*, Warszawa, Grupa Wydawnicza Foksal.
- Komornicka M., 1901, *Dziękczynienie*, „Chimera”, t. I, z. 3.
- Komornicka M., 2011, *Listy*, zebrał i oprac. E. Boniecki, Warszawa, Muzeum Historyczne m. st. Warszawy.
- Lemański J., 1914, red., *Satyra polska*, t. I-II, Warszawa, E. Wende i Spółka.
- Matuszek G., 2018, *O ironii w „Biesach” Marii Komornickiej*, w: *Ironia modernistów. Studia*, red. M. Bajko, U. M. Pilch, J. Ławski, Kraków, Uniwersytet Jagielloński, s. 101-113.
- Stelingowska B., 2023 a, *Posłowie*, w: *Xięga poezji idyllicznej*, oprac. B. Stelingowska, Warszawa, Fundusz Lokalny Masywu Śnieżka.
- Stelingowska B., 2023 b, oprac. „*Xięga poezji idyllicznej*” Marii Komornickiej. *Nota edytorsko-tekstologiczna*, IBL PAN, ss. 86.
- Stelingowska B. 2023 c, *Zapomniane młodopolanki. Wokół nieznanej liryki kobiecej*, Wydawnictwo Naukowe UwS, ss. 486.
- Piotr Odmieniec Włast (Maryja Komornicka), 2011, *Xięga poezji idyllicznej. Rzeczy francuskie*, oprac. B. Stelingowska, przeł. J. Majewska, przekład przejrzał K. A. Jeżewski, Warszawa, Dom Wydawniczy tCHu.
- „*Komornicka nie pozwoli o sobie zapomnieć*”. *O Xiędze poezji idyllicznej rozmawiamy z Dr Barbarą Stelingowską*, „Biuletyn Polonistyczny”, 27.09.2023. Rozmowę przeprowadził Piotr Bordzoł [<https://biuletynpolonistyczny.pl/pl/articles/komornicka-nie-pozwoli-o-sobie-zapomniec-o-xiędze-poezji-idyllicznej-rozmawiamy-z-dr-barbara-stelingowska,298/details?fbclid=IwAR1fjpNshv6atvfgVQRcug0VfyfTR2zimCffPq1VpqLfHijgd7AC4gg9q3k> – dostęp 29.10. 2023].
- Iwona Stefaniak, *Jawa i sen. Maria Komornicka w 60. rocznicę śmierci* [<https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komornicka2009.html> – dostęp 29.10.2023].
- <https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komornicka2009.html> – dostęp 29.10.2023
- <https://archiwum.muzeumpulaski.pl/html/komorpom.html> – dostęp 29.10.2023
- <https://radiokrakowkultura.pl/podcasty/xiega-poezji-idyllicznej?fbclid=IwAR3IYILwL1r8cqVdHQnHpq4pq4kkZj6PEbg0DizP8tLGaUO2-1QcEyMZv7s> – 4.01.2024

Dane kontaktowe / Contact details:

Dr hab. Violetta Machnicka

E-mail: viola.machnicka@wp.pl